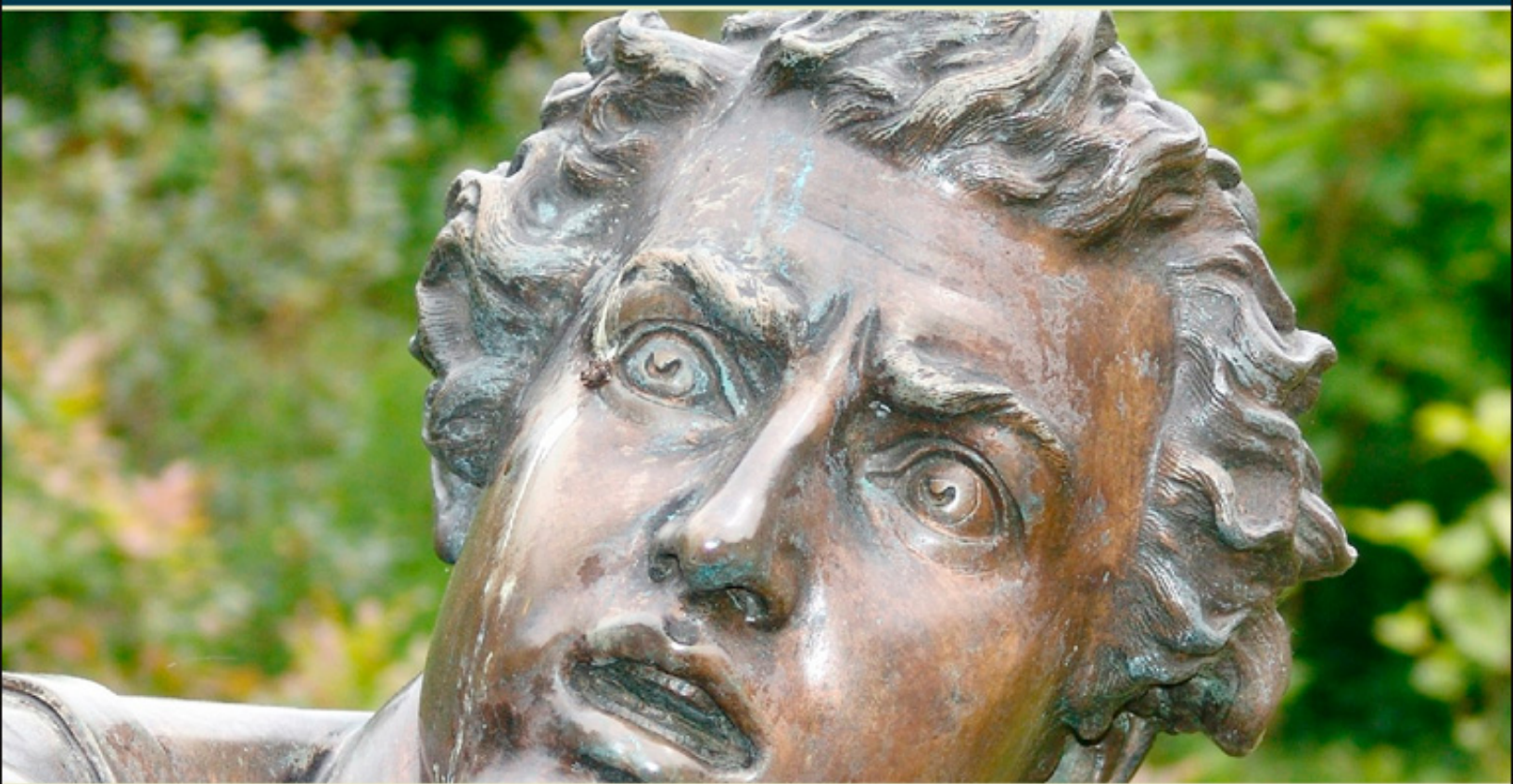

Toimittanut Timo Purjo

*Kärsimys ja kuolema elämän
tarkoituksen kirkastajina*

Viktor Frankl Institute Finlandin tutkimuksia 1

SISÄLLYSLUETTELO

[Lukijalle](#)

[Johdattelu aihepiiriin](#)

[Timo Purjo: KESKITYSLEIRISTÄ ELOONJÄÄMISEN
ONGELMA](#)

[Anne Niiles-Mäki: VOIKO TERAPIA OLLA
SUKUPUOLINEUTRAALIA? Sukupuolen
ilmentäminen logoterapeuttisessa
vertaisryhmäterapiassa](#)

[Marjo-Riitta Karhunen: ELÄMÄN SIETÄMÄTÖN
HAURAUUS](#)

[Minna Sadeaho: KUOLEMA ELÄMÄN
TARKOITUKSEN PALJASTAJANA VIKTOR FRANKL´N
LOGOTEORIASSA](#)

[Anne Niiles-Mäki: EKSISTENTIAALISEN TYHJIÖN
MERKITYS LOGOTERAPIASSA - SUUNTANA
VERTAISRYHMÄTERAPIA](#)

LUKIJALLE

Pidät kädessäsi ensimmäistä Viktor Frankl Institute Finlandin julkaisemaa tutkimuskokoelmaa. Tämän kirjan teemana on kärsimys ja kuolema, jotka kuuluvat syyllisyyden lisäksi Viktor Frankl'n traagisiksi kohtaloniskuiksi kutsumiin ilmiöihin, jotka ovat omiaan aiheuttamaan ihmiselle erilaista järkkymistä hänen kokemuksessaan hyvästä elämästä.

Sota on yksi esimerkki sellaisesta kärsimyksen ja kuoleman kohtaamisesta, joista kokemuksista voi joissakin tapauksissa olla jopa mahdotonta selviytyä psyykkisesti vahingoittumattomana. Siitäkin huolimatta voi olla mahdollista elää tarkoituksellista elämää. Omassa artikkelissani hahmottelen, kuinka ihminen voi selviytyä elävänä keskitysleiristä niin, että hän näkee riittävästi pysyväluonteisia syitä ja kiinnekohtia, joiden vuoksi hänen tulisi jatkaa elämäänsä.

Parantumaton sairaus tai vaikea vamma on toinen esimerkki voimakkaasti vaikuttavasta kokemuksesta, joka ravistelee ihmisen uskoa elämän hyvyyteen ja toivoa omasta edes rajoittuneesti hyvästä loppuelämästä. On kuitenkin esimerkkejä ihmisistä, jotka ovat eläneet muiden ihmisten elämää rikastaneella tavalla omasta tilanteestaan riippumatta. Nämä ihmiset eivät ole katkeroituneet sairastumisensa tai vammautumisen jälkeen eivätkä he ole omaksuneet uhrin asennetta, vaan päinvastoin ryhtyneet muiden ihmisten auttajiksi. Tällaisia ihmisiä voidaan perustellusti kutsua sankarillisiksi. Tässä artikkelikokoelmassa kirjoittavat allekirjoittaneen lisäksi:

- YTM Anne Niiles-Mäki, joka valmistelee parhaillaan logoteoriaan liittyvää väitöskirjaa.

Logoteoriakoulutukseltaan hän on Diplomate in Logotherapy (Viktor Frankl Institute of Logotherapy, USA) ja Academic Professional in Logotherapy and Existential Analysis (Viktor Frankl Institute Finland).

Anne Niiles-Mäki on International Association of Logotherapy and Existential Analysis'in akkreditoitu jäsen ja Viktor Frankl Institute Finlandin opettajakunnan jäsen.

- Diplomilogoterapiaohjaaja VFI® Minna Sadeaho
 - Diplomilogoterapiaohjaaja VFI® Marjo-Riitta Karhunen
- Molemmat osallistuvat diplomilogoterapeutin VFI® opintoihin.

Avartavia lukukokemuksia,

Timo Purjo, PhD

Diplomate in Logotherapy

Accredited member: International Association of
Logotherapy and Existential Analysis

President: Viktor Frankl Institute Finland

Lisätietoja instituutista ja erilaisista koulutuksista:

www.logoteoria.net

JOHDATTELU AIHEPIIRIIN

Tätä kirjoittaessani kuolemani on lähempänä kuin koskaan. Ja kun Sinä luet tätä, se on vielä lähempänä. Kuten Sinun oma kuolemasikin on. Elämme molemmat joka päivä kaiken aikaa lyhenevän loppuelämämme ensimmäistä päivää. Uhkaavaako? Toki, jos tämän tosiasian haluat sellaisena nähdä. Vai avautuuko tästä mahdollisuus johonkin arvokkaaseen ja hyvään? Juuri näin, jos tahdot ja päätät nähdä asian niin. Valinta on Sinun.

Emme voi vaikuttaa syntymäämme emmekä yleensä myöskään kuolemamme ajankohtaan. Voimme kuitenkin erittäin monin tavoin vaikuttaa siihen, mikä on näiden kahden ääripään välissä. Eli elämäämme ja sen laatuun. Suhtautumisestamme riippuen voimme nimetä syntymän ja kuoleman välisen elämän yhdellä sanalla joko kärsimykseksi tai rakkaudeksi. Molemmat vaihtoehdot löytyvät filosofisesta kirjallisuudesta. Aristoteelikot puhuvat myös kolmannesta vaihtoehdosta, hyvän ja pahan välisestä kultaisesta keskitiestä. Ajattelussa tunnustetaan, että molemmat, sekä rakkaus että kärsimys, ovat kaikkien ihmisten elämään kuuluvia ilmiöitä. Voimme kuitenkin itse valita, kumpaa tahdomme nähdä ja kokea runsaammin ja voimakkaammin omassa henkilökohtaisessa elämässämme. Jos tahdomme uskoa, että rakkaus voittaa kärsimyksen, ja toimimme sen mukaisesti, silloin se on voimakkaammin meihin vaikuttava niin, että se voittaa sisäisen valtataistelumme.

Gordon Allport toteaa:¹ ”Eläminen on kärsimistä, selviytyminen on tarkoituksen löytämistä kärsimiselle. Jos elämällä on ylipäätään tarkoitusta, silloin myös kärsimisellä ja kuolemalla on oltava tarkoitus. Mutta kukaan ei voi

kertoa toiselle, mikä tämä tarkoitus on. Jokaisen on löydettävä se itse ja hyväksyttävä vastuunsa siitä, mihin hänen vastauksensa velvoittaa.”

Ehkä ankarien kohtaloniskujen tarkoitus on yllyttää meitä elämään aitona ja alkuperäisenä itsenämme, yhdenmukaisesti meissä olevan ihmisen universaalien idean kanssa. Tehtävänä on siis löytää perimmäinen olemuksemme ja olemassaolomme tarkoitus. Voidaan puhua myös oman elämänfilosofian - elämänarvojen ja elämänasenteiden - perustavasta uudelleenarvioinnista. Vaikuttaa siltä, että kokemamme pimeys ja yksinäisyys ovat joskus jopa edellytyksiä sille, että löydämme jälleen valoa elämäämme ja tiemme toisten ihmisten yhteyteen. Ja niinkin, että sisällämme äänettömästi huutava tuska saa meidät löytämään lohduttavan rakkauden.

Jotkut ihmiset joutuvat elämään armottoman ja hellittämättömän kärsimyksen keskellä ja kykenevät silti löytämään ainakin häivähdyksen verran tarkoituksellisuutta elämäänsä. Keinonaan heillä on taito etäännyä psykofyysisestä kärsimyksestä ja ahdistuksesta joko tästä hetkestä varsinaiseen itseen tai itsen ulkopuolelle johonkin tässä päivässä tarjoutuvaan merkitystä luovaan tekoon.² Ja kuten Viktor Frankl toteaa³ hänen psykoterapeuttisessa opinkappaleessaan: ”Henkiselä ulottuvuudella on kaikissa olosuhteissa ja tilanteissa kyky ottaa etäisyyttä psykofyysiseen ja ryhtyä tulokselliseen dialogiin sen kanssa.”

Keskeinen henkinen kyky ja voimavara, jota kärsimyksen ja kuoleman keskellä elävä ihminen tarvitsee, on henkinen uhmavoima.⁴ Sen avulla ihminen voi etäännyä merkityksellisiin muistoihin tai mielikuviin jostain tulevaisuudessa olevasta mahdollisuudesta kokea jotain merkityksellisestä. Tai hän voi suuntautua johonkin arvokkaaseen ja merkitykselliseen, joka kohdistuu johonkin

toiseen ihmiseen, asiaan, ilmiöön tai muuhun olevaan. Ihminen voi omaksi ja toisten hämmästykseksi kurkottautua kärsimyksensä tuolle puolen ja ryhtyä lohduttamaan toisia samankaltaisessa tilanteessa olevia. Toimiessaan näin hän voi kokea omankin kärsimyksensä lieventyvän tai ainakin hän pystyy kestävänsä sitä paremmin.

Kärsimys, joka siis kuuluu väistämättä elämän olemukseen, toimii kiihokkeena, joka voi johtaa joko perusteelliseen itsetutkiskeluun ja voimakkaampaan kiinnittymiseen elämään tai vaihtoehtoisesti irti päästämiseen elämästä. Viktor Frankl toteaa:⁵ ”Mitä kovemmin ihminen yrittää torjua ahdistusta tai kärsimystä, sitä syvemälle hän syöksyy lisääntyvään kärsimykseen.”

Elämän epävarmuuksien keskellä nimenomaan kärsimys voi toimia mahdollisena pontimena, jotta ihminen ryhtyy etsimään syvällistä ymmärrystä elämänsä tarkoituksesta ja etsimään uusia arvostuksen kohteita, jotka syventävät arvojen kokemisulottuvuuksia. Toisaalta, jos tällaista tarjoutuvaan mahdollisuuteen ei ymmärretä tarttua asianmukaisesti, ihminen voi nähdä asiat päinvastaisesti. Uuden luomisen mahdollisuuden sijaan voidaan kärsimys kokea kaiken tuhoutumisena, uusien arvostusten kehkeytymisen sijaan voidaan kokea nihilismiä eli täydellistä arvojen menetystä. Jokaisessa elämämme risteyskohdassa paljastuu vaihtoehtoisia valinnanmahdollisuuksia ja yksilölliset vastauksemme - se, minkä vaihtoehdon tarjolla olevista päätämme valita - määrittävät, kuka ja mitä meistä tulee.

Tämä on kirja sellaista ihmisistä, jotka eivät näe itseään tragedian uhreina, vaan selviytyjinä, joilla on viesti jaettavanaan. Tämä on samalla kirja kaikille sellaisille ihmisille - ehkä Sinäkin kuulut heihin - jotka eivät elämässään tahdo nähdä itseään kohtalon uhreina, vaan

selviytyjinä ja tiennäyttäjinä toisille. Elämänsä sankareina niin kauan kuin heidän kynttilänsä palaa ja luo valoa pimeään.

Timo Purjo

¹ Esipuheessaan Viktor Frankl'n kirjaan *Man's Search for Meaning*.

² Varsinaisella itsellä tarkoitan meissä kaikissa olevia henkisiä kykyjä ja niihin perustuvia taitoja, joita voimme kehittää koko elämämme ajan.

³ *Psychotherapeutic Credo: Under all circumstances and conditions, the noetic dimension has the capacity to distance itself and enter into a productive dialogue with the psychophysical.* Frankl, V. E. 1950. *Homo Patiens. Versuch einer Pathodizee.* Wien: Deuticke.

⁴ Ks. esim. Purjo, T. 2012. *Viktor Franklin logoteoria - tie arvopitoiseen ja tarkoituksentäyteiseen elämään.* Loppi: Porrum, 108-129.

⁵ Kirjassaan *Psychotherapy and Existentialism*, s. 127.

KESKITYSLEIRISTÄ ELOONJÄÄMISEN ONGELMA

Timo Purjo

“When the buffalo went away the hearts of my people fell to the ground, and they could not lift them up again. After this nothing happened.”

Plenty Coups, crow-intiaanien (varisintiaanien) viimeinen suuri päällikkö⁶

Episodi omasta elämästä

Muutimme vaimoni kanssa vuonna 2002 Lopelle. Loppi mainostaa itseään vapaa-aikavyöhykkeeksi, jossa voi kokea ja nauttia luonnon rauhasta. Löysimme meille kahdelle sopivan kokoisen ja edullisen hintaisen talon Kirkonkylän taajaman reunassa Loppijärven pohjoisrannalla sijaitsevan Isokorkeen metsäalueen vierestä. Alue on tärkeä lähivirkistysalue, jonka polkuverkostoja pitkin voi liikkua ja ulkoilla sekä nauttia runsaista luontoarvoista.

Viisi vuotta sitten Isokorkeen alueen keskiosassa toteutettiin laajat avohakkuut, jotka heikensivät merkittävästi alueen monimuotoisuusarvoja. Kulkiessani alueella ensimmäistä kertaa hakkuiden jälkeen en yhtäkkiä enää tunnistanut missä kuljen. Eksyin siis monen vuoden aikana tutuksi tulleessa metsässä, kun kaikki puut olivat

kadonneet. Lopulta tunnistin eräästä polkujen risteyksestä tutun kiven ja osasin suunnistaa siitä eteenpäin.

Tänä vuonna avohakkuita toteutettiin metsän sillä reuna-alueella, jonka vieressä asumme. Lähimetsikkömme on sen jälkeen muistuttanut Tuntemattoman sotilaan loppukohtausta, kun savun keskeltä paljastuu tankkien ja pommien mylläämä maisema, jossa pystyssä on enää siellä täällä harvaksen joku yksittäinen puu ja paikoittain joitakin katkenneita puita. Kun astuin entiseen metsikköön ensimmäistä kertaa, henkeni salpautui ja tuntui siltä kuin tukehtuisin. Pakenin paikalta takaisin pihamme suojaan, jossa sentään vielä on tallella vuosikymmeniä vanhoja havu- ja lehtipuita.

Olin muuttanut Lopelle voidakseni liikkua ja ulkoilla koiran kanssa kauniissa maisemassa, luonnontilaisessa metsässä. Nyt asuin puiden hakkuuvimman uhriksi joutuneen hakkuualueen vieressä, jonne en todellakaan aikonut enää suunnistaa. Sen lisäksi, että lähimetsikön kauneus- ja virkistysarvot oli tuhottu, koko Loppi tyhjeni minulle kaikista merkityksistä, jotka olin siihen liittänyt. Metsikön tuhoamisen yhteydessä myös omat juureni repeytyivät irti ja kiinnittymiseni Lopelle katkesi väkivaltaisella tavalla.

Asuinpaikkaan kytkeytyvä merkityshorisonttini katosi. Plenty Coupsin ilmaisua lainatakseni: Kun metsä kaadettiin maan tasalle, myös Lopelle varattu paikka sydämestäni kaatui maahan, enkä voi enää nostaa sitä ylös. Sen jälkeen Lopella ei ole enää mitään mihin voisin ja tahtoisin kiinnittyä.

Miten saan järkkyyneen mielenrauhani palautettua? On mentävä eteenpäin, kaipaamatta jo menneitä maisemia. On jätettävä taka-alalle myös se, minkä ehkä ehti jo luulla kodiksi. Ei ole lottovoitto asua Lopella, mutta ilman lottovoittoa täältä on vaikeaa päästä poiskaan. Olen loukussa jonkinlaisessa välitilassa.

Ei auta kuin suhtautua tilanteeseen niin, että näkee elämässään riittävästi muita arvopitoisia ja tarkoituksentäyteisiä asioita ja keskittää voimansa kaikkiin niihin. Suhtautua voi myös niin, että ”paikka” on paljon muutakin kuin vain jokin konkreettinen maantieteellinen sijainti, yksittäinen piste kartalla tai seutu, jossa fyysisesti asuu. Kaikkein tärkeintä on, että ihminen löytää paikkansa maailmassa, mikä antaa hänen elämälleen merkityksen osana kokonaisuutta. Kyse on siis maailmassa olemisesta ja ihmisen tehtävästä täällä.

Elämän ytimessä kuolemaa on kaikki, mikä ei milloinkaan palaa, mikä kuuluu peruuttamattomasti menneisyyteen ja mitä ei ikinä enää voi kohdata uudestaan. Elääksemme vapaina meidän on voitettava kaikki pelot, jotka liittyvät peruuttamattomasta luopumiseen, ja voitettava kaikki tulevan onnellisuuden tuhoajat, kuten ikävä, suru ja viha. Kärsimyksessä ei voi elää tarkoituksellisella tavalla.⁷

Miksi keskitysleiristä selviytynyt tekee itsemurhan?

On kysymyksiä, joihin on mahdotonta löytää tyhjentävää vastausta, mutta joita ajatteluun taipuvaisen ihmisen on yhtä mahdotonta olla pohtimatta. Filosofioille ja filosofeille on ominaista jatkuvasti ihmetellä, kysellä ja kyseenalaistaa – asettaa kyselemisen alaiseksi – ilmiöitä sellaisina kuin ne välittömästi itseään meille ilmentävät. Filosofoinnin ideana on toisin sanoen kyseenalaistaa sitä, mikä vaikuttaa ensi näkemältä luonnolliselta. Välittömästi havaitun ja koetun totuutena hyväksymisen sijaan etsitään sellaista olennaista, joka paljastaa ilmiöstä jotain alkuperäisempää, jotain sen perimmäistä olemusta heijastavaa. Filosofi on kuitenkin aina tietoinen tulkintansa väliaikaisuudesta. Vaikka hän pyrkii

pääsemään lähemmäksi kohti tutkimansa ilmiön olemusta ja sen syvempää ymmärtämistä, jää lopullinen totuus absoluuttisena päätepisteenä ikuisesti saavuttamatta.

Olen yhä useammin ryhtynyt pohtimaan, miksi ihminen, joka selviytyy hengissä keskitysleirin kauhuista, tekee myöhemmin itsemurhan. Minusta siinä on jotain paradoksaalista ja sellaisena hämmentävää. Kysymys on siksi ollut pakko esittää. Luettuani suuren määrän kirjoja ihmisistä, jotka ovat kärsineet keskitysleireissä, työleireissä, tuhoamisleireissä ym. vankileireissä ja selviytyneet niistä elävänä, kuvittelen löytäneeni joitakin vihjeitä siitä, mistä selviytyjän elämästään luopuminen oman käden kautta on voinut johtua. Tarinoita ja samalla itsemurhaan vaikuttaneita tekijöitä on toki lukemattomia eikä kysymykseen todennäköisesti koskaan löydy jotain yksittäistä ja kaikille yhteistä syytä.

On syytä lähteä liikkeelle siitä, mitä ihminen olemuksellisesti on ja miten hän on olemassa maailmassa. Lauri Rauhalan filosofisen ihmiskäsityksen mukaan ihmisen perimmäiseen olemukseen kuuluu kolme eri puolta. Ensimmäinen on kehollisuus. Olemme riippuvaisia elävästä kehostamme, jossa myös aivomme ovat ja joita ilman meillä ei ole tajuntaammekaan. Kehollisuus tekee ihmisen eläväksi ja pitää hänet sellaisena. Kehollisuutta voidaan siten kuvailla myös elämällisyytenä, olemassaolona orgaanisena tapahtumisena. Toisaalta, kuten Emmanuel Levinas korostaa, ihmisen kehon ääriviivat piirtävät rajan itsen ja toisten välille.⁸

Toinen ihmisen olemuspuoli on tajunnallisuus eli psyykkis-henkinen olemassaolomme. Tajunnassa on kaksi tasoa, jotka ovat jatkuvassa vastavuoroisessa vuorovaikutuksessa toisiinsa, alempi psyykkinen ja korkeampi henkinen. Keskinäisessä dialogissa niillä molemmilla on oma erillinen tehtävänsä, mutta ne edellyttävät toinen toisensa ja

yhdessä ne ovat enemmän kuin kumpikaan taso erikseen. Niitä ei myöskään voi erottaa toisiinsa, vaan vasta yhdessä toimiessaan ne luovat ymmärryksemme itsestämme ja kaikesta toisesta – kaikesta siitä, mikä on jotain muuta kuin me itse (oman kehomme rajaamina) siinä maailmassa, jossa elämme. Tätä ymmärrystämme maailmasta kutsutaan myös tajunnassamme kehkeytyneeksi kuvaksi maailmasta, subjektiiviseksi maailmankuvaksi, joka rakentuu yksilöllisistä kokemussisällöistä maailmasta. Maailmankuva on siis ihmisen kokemuksellista suhteutuneisuutta maailmaan ja osittain myös itseensä. Tai toisin ilmaisten, tajuntamme sisällöllä eli kokemuksen kokonaisuudella eli subjektiivisella maailmankuvalla tarkoitetaan kaikkea sitä, mitä maailma merkitsee ihmiselle. Laajassa mielessä siihen kuuluu myös käsitykset itsestä.

Kunkin yksilön ainutkertaisen, subjektiivisen maailmankuvan perusteella määräytyy hänen elämäntaidollisuutensa. Maailmankuvan epäsuotuisuus johtaa elämäntaitojen heikentymiseen ja maailmankuvan kehittyminen suotuisaan suuntaan johtaa vastaavasti parempiin elämäntaitoihin. Elämäntaidon ja maailmankuvan välinen suhde voidaan ilmaista myös niin päin, että maailmankuvassa näkyy ihmisen elämäntaidon kehittyneisyyden aste.⁹

Situaationaalisuus on ainakin itselleni ollut ihmisen olemuspuolista vaikeimmin ymmärrettävä eikä sitä olekaan välttämättä helppo ymmärtää ihmisen olemassaolon perusmuotona. Rauhalan suomenkielinen vastine ”elämäntilanteisuus” ei myöskään selvennä käsitteen merkitystä, vaan saattaa päinvastoin johtaa harhaan, jos käsitettä elämäntilanne tulkitaan arkikielestä käsin. Vaihtoehtona situationaalisuudelle ja elämäntilanteisuudelle voitaisiin puhua kontekstuaalisuudesta.¹⁰ Itse olen situationaalisuutta kuvaillessani puhunut ihmisen elämän

yksilöllisessä tilanteessa olevista tekijöistä ja lyhyemmin elämän tekijöistä.

Ihmisenä olemisen on suhteissa olemista maailmaan. Situationaalisuus kuvastaa juuri tätä maailmassa olemista ja suhteissa olemista siihen eli ihmisen olemassaoloa todellisuudessa. Situationaalisuus osoittaa sen, miten maailma kuuluu erottamattomalla tavalla ihmiseen. Situationaalisuuden avulla on käsitettävissä maailmasisäisyys osana ihmisen olemassaoloa. Sitä osaa maailmasta, johon yksittäinen ihminen on suhteissa, kutsutaan hänen subjektiiviseksi situaatiokseen. Situaatio rajaa maailmasta sen osan johon tietty ihminen, yksilö tahtomattaan joutuu tai vapaaehtoisesti hakeutuu suhteisiin. Situaatio sisältää kaiken sen, mihin määrättyllä yksilöllä on henkilökohtaisesti tiedostaen tai tiedostamattaan suhde, tai toisin ilmaisten, kaikki ne elämän tekijät, jotka tavalla tai toisella kuuluvat häneen tiettyinä tarkasteluajankohtana. Osa situaation komponenteista, rakennetekijöistä, on määrätynyt jo lajinkehityksen kuluessa, kun taas osa määrättyy yksilöhistorian aikana. Ihmisen kehityksen, ikäkausien ja elämänvaiheiden kuluessa muotoutuu situaatio koko ajan. Jotkut komponentit voivat olla myös hyvin vähäisessä määrin ja lyhytaikaisesti ihmisen olemassaoloon vaikuttavia.

Ihminen kasvaa ja kehittyy situaationsa avulla ja kautta ja elää elämänsä situaatiossaan. Ihmistä ei voi erottaa hänen situaatiostaan, vaan situaatio on osa ihmistä ja ihminen on osa situaatiotaan.¹¹

Ihmiseen vaikuttaa kaikki se - asiat, ihmiset, ilmiöt jne. - mihin hän on suhteissa situaatiossaan. Ihmisen elämän yksilöllisessä tilanteessa olevat tekijät asettavat ne reunaehdot, joiden alaisuudessa hänen olemassaolonsa toteutuu. Kun jokin rakennetekijä eli komponentti kuuluu ihmisen situaatioon, se myös rajaa ja suuntaa esiasteisesti

sitä, mitä ja miten ihminen tajunnassaan kokee. Tajunta joutuu siten kokemaan sitä sisältöä, joka on valikoitunut ihmisen tilanteen komponentteihin. Tajunta on toisinaan sanoen aina ihmisen tilanteen rakennetekijöiden vaikutuksen alaisena eli tilanteella on välttämätön "vaikutussuhde" tajuntaan. Palaan alkuperäiseen kysymykseeni siitä, mikä on voinut aiheuttaa, että kaikista keskitysleirin kärsimyksistä selviytynyt tekee itsemurhan vapautumisensa jälkeen. Yksi hypoteesini, oletukseni on, että kyse on suunnattomista tilanteellisista muutoksista, joita henkilö on joutunut kokemaan. Juuri kukaan ei ole kokenut kuuluneensa sinne, minne on pakotettuna joutunut eli keskitysleiriin.

Paluun jälkeen moni on joutunut kokemaan myös sen, ettei kuulu sinnekään, mistä on lähtenyt ennen kyyditystä leiriin. Tilanteissa on tapahtunut liian paljon ja liian suuria korvaamattomia menetyksiä ja muutoksia. Henkilö on kadottanut suuren osan itsestään sekä päätenyt toiseuteen ja vierantuneisuuteen. Lisäksi hän joutuu vasten tahtoaan etsimään elämälleen täysin uutta suuntaa. Maailma ei ole kuitenkaan muuttunut vapautuneen toivomalla tavalla paremmaksi paikaksi elää kuin vainojen aikaan ennen sotaa.

Maailma näyttäytyy henkilön silmissä vain harmaan eri sävyinä hämäränä, usvaisena ja mitänsanomattomana sekä mielettömänä, turhana ja tyhjänä. Hän kokee oman elämänsä merkityksettömäksi, mielenkiinnottomaksi ja innostusta herättämättömän tylsäksi. Henkilö ei löydä elämässään tarkoituksia, joiden vuoksi hän tahtoi elää. Hän on ajautunut jonkinlaiseen kärsimyksentäyteiseen välitilaan, menneisyyden vankilaan nykyisyydessä, eikä löydä ulospääsyä. Plenty Coupsin ilmaisua mukaillen: Keskitysleiristä vapautumisen jälkeen maailmaa ja omaa elämää sävyttää tapahtumattomuus - omassa tilanteissa ei tapahdu enää mitään, minkä vuoksi olisi syytä elää...

Itsemurhan tekemiseen vaikuttaneita seikkoja on eittämättä muitakin ja tarkastelen niitä esitellessäni tutkimukseni tuloksia. Koska tilanteen käsite on vaikeaselkoinen, mutta samalla erittäin hyödyllinen, pyrin seuraavaksi vielä selkiyttämään sitä.¹² Sen jälkeen ryhdyn käsittelemään keskitysleirissä olemista ja sen tajunnallista kokemista – sekä vastavuoroisesti tajunnallisen kokemuksen heijastumista keskitysleirissä olemiseen.

Situaatio osana ihmistä¹³

Yleisesti katsotaan, että itsetiedostus tai itseymmärrys kehkeytyy ihmisen ja ympäristön vuorovaikutuksen tuloksena. Ympäristöä – tai kulttuuria, yhteiskuntaa, yhteisöä, sosiaalista tilannetta tms. – ei tällöin sisällytetä ihmiseen omaan olemukseen. Situationaalisuus on huomattavasti laajempi ja itse asiassa täysin eriluonteinen, paljon perustavampi käsite kuin pelkkä fyysinen ympäristö, jolla tarkoitetaan yleensä konkreettista kokonaisuutta, joka muodostuu kaikesta sellaisesta, joka on olemassa avaruudellisesti hahmottuva.

Situaatio on yleistävä nimi kaikille niille tekijöille, joiden alaisuudessa tai joihin suhteutuen ainutkertainen ihminen olemassa olevana todellistuu. Kysymys on siten ihmisen olemisesta suhteessa todellisuuteen, eli maailmaan. Maailmalla tarkoitetaan kaiken sekä konkreettisesti että ideaalisesti olemassa olevan kokonaisuutta, johon ihmiset voivat joutua eri tavoin suhteeseen.

Situaatio on rakenteeltaan monitasoinen ja -muotoinen. Siihen kuuluu konkreettista todellisuutta, joka voi olla mm. yhteiskunnan ja kulttuurin reaaliset muodosteet, tietty fyysinen elinympäristö, lapsuudenkoti puitteina,

vanhemmat, muu lapsuudenperhe, omien kotien ulkonaiset puitteet, puoliso, lapset, koulut ja oppilaitokset, opettajat, koulu- ja opiskelutoverit, työpaikkojen ulkoiset puitteet, työkaverit, muut kaverit ja ystävät, muut kanssaihmiset jne.

Situaatioon kuuluu myös ideaalista todellisuutta, kuten yhteiskunnan ja kulttuurin arvostukset ja normit, elinympäristössä vallitsevat aatteelliset ja uskonnolliset virtaukset, muut henkisen ja sivistyksellisen ilmapiirin muodot, äidinkieli, kodin arvomaailma ja ilmapiiri, kaikenlaiset kasvu-, kasvatus- ja oppimisvirikkeet, ihmissuhteet koettuina sisältöinä jne.

Erilaiset elämäntapahtumat muokkaavat yksilöllistä situaatiota hyvinkin vaihtelevalla tavalla. Eräät situaation komponentit määräytyvät ”kohtalomaisesti” eikä ihminen itse ole voinut vaikuttaa niiden reaalisisältöön, eli siihen, mitä ne ovat. Moniin situaationsa komponentteihin ihminen voi vaikuttaa omilla ratkaisuillaan ja muunnella valinnoillaan omaa situaatiotaan.

Kohtalomaisuudella ei tarkoiteta tässä yhteydessä determinismiä eli ennalta määräytymistä käsitettynä niin, että kaikki tapahtuminen on täysin määrättyä eikä mikään voisi tapahtua toisin. Rauhala¹⁴ toteaa situaation kohtalomaisesti määräytyvistä komponenteista, että ne rajaavat tajunnan toiminta-alueen, josta poiketen voimme vain rajoitetusti säännellä sitä mitä koemme, mutta hieman enemmän sitä miten ymmärrämme.

Moniin situaation komponentteihin voimme kuitenkin vaikuttaa valinnoillamme ja muunnella situationaalisuuttamme ja ainakin jossain määrin voimme vaikuttaa kaikkien situaation komponenttien olemisen tapaan tai laatuun tajunnallisten ratkaisujemme kautta. Kaikkeen tähän perustuu mahdollisuutemme ohjata varsin huomattavastikin elämäämme ja ottaa vastuu itsestämme.¹⁵

Kukaan meistä ei ole voinut valita esimerkiksi vanhempiaan tai geenejään eikä yhteiskuntaa tai kulttuuria, johon hän syntyy. Näin ollen perintötekijät, lapsuuden kasvatusvaikutukset, perhetilanteet ja vastaavat syntymässämme määräytyneet tai lapsuudessamme vallinneet tilanteet ovat vapaan vaikutusvaltamme ulkopuolella. Nuorikin ihminen voi kuitenkin valita kaverinsa siitä joukosta vertaisia, joihin hän on suhteissa elinympäristössään ja koulussaan. Jostain iästä alkaen hän voi myös yhä enemmän vaikuttaa harrastuksiinsa, ruokavalionsa, seurustelukumppaninsa jne. Myöhemmässä elämässään ihminen voi usein omilla valinnoillaan vaikuttaa myös koulutukseensa, ammattiinsa, työpaikkoihinsa, asuntoihinsa jne. Kohtalonomaisuus asettaa toki rajoituksia valinnan mahdollisuuksille, esimerkiksi ilman määrätynlaisia lahjoja ei voi vapaasti valita harrastuksiaan tai ammattiaan. Myös aiemmat ainevalinnat koulussa rajaavat koulutuksellisen ja ammatillisen suuntautumisen mahdollisuuksia. Nuoren vanhemmat voivat myös edelleen puuttua nuoren valintoihin ja rajoittaa hänen vapauttaan, joka on siinä tapauksessa hyvin suhteellista.

Situaation kohtalonomaiset, toisin sanoen peruuttamattomat ja pysyvät komponentit voidaan ryhmitellä karkeapiirteisesti ja suuntaa-antavasti sen perusteella, minkä tai kenen vaikutuksesta nämä perustavanlaatuiset olemassaolon ehdot määräytyvät. Komponentit voidaan näin jaotella luonnon, kulttuurin ja yhteiskuntajärjestelmän säätelimiin komponentteihin.

Luonnon säätelimiin komponentteihin kuuluvat ensinnäkin geenit ja niiden mukaan määräytyvät sukupuoli, ihonväri jne. Samaan ryhmään voidaan katsoa kuuluvan myös vanhemmat, joiden lapseksi ihminen syntyy, sekä kansallisuus, yhteiskunta ja kulttuuri, joiden piiriin hän syntyy. Ihminen ei voi yksilönä myöskään vaikuttaa erilaisiin pysyväluonteisiin ja vaihteleviin luonnonolosuhteisiin eikä

hän esimerkiksi yleensä aiheuta luonnonmullistuksia, joihin hän voi joutua, tai ole aina vastuussa niistä katastrofeista ja onnettomuuksista, jotka häntä kohtaavat. Ihminen voi kuitenkin joutua jopa ennen syntymäänsä tapahtuneiden luonnonkatastrofien tai vastaavien tapahtumien vaikutusten alaiseksi.

Kulttuurin säätelemiä komponentteja ovat esimerkiksi kieli, tapoihin, tottumuksiin ja muihin perinteisiin liittyvät toimintamuodot, kulttuuriperintö kaikessa moninaisuudessaan, arvostukset ja normit, uskonnot tai uskomusjärjestelmät jne.

Yhteiskuntajärjestelmän säätelemiä komponentteja ovat puolestaan mm. ihmisoikeudet, kansalaisvelvollisuudet ja -oikeudet, yksilöllisen vapauden, itsemääräämisoikeuden ja henkilökohtaisen turvallisuuden aste, taloudellisen hyvinvoinnin perustekijät ja sosiaaliturva, henkiseen hyvinvointiin vaikuttavat moninaiset seikat yms. Nämä esimerkkeinä mainitut komponentit eivät luonnollisestikaan ole kokonaan inhimillisten vaikutusmahdollisuuksien ulottumattomissa, mutta tavallisen kansalaisen, joka ei ole merkittävä vaikuttaja, henkilökohtaiset mahdollisuudet muuttaa kyseisiä olosuhteita jäävät silti varsin vähäisiksi. Muutokset kyseisissä asiantiloissa tapahtuvat usein myös niin hitaasti, etteivät ne ehdi useinkaan näkyä kovin merkittävällä tavalla yksilön elinaikana. Varsinkin lapsen ja myös nuoren kohdalla voidaan kuitenkin näiden tekijöiden osalta puhua melko yksiselitteisesti vain kohtalomaisuudesta. Tämä ei silti missään tapauksessa tarkoita sitä, että esimerkiksi ilmastonmuutosta, jota pidetään joidenkin arvioiden mukaan näköpiirissä olevista ihmiskunnan ongelmista jopa vakavimpana, ei kannattaisi pyrkiä hidastamaan ja ehkäisemään sekä yksilötason teoin että yhteisvoimin - täysin riippumatta siitä, näkyvätkö ponnistelujen vaikutukset ihmisen omana elinaikana vai myöhemmin.